

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання господарського права»

на тему:

„Господарське правопорушення як підстава
господарської відповідальності”

Студентки 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 08 «Право»
Спеціальність 081 «Право»
Казьмірчук І.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Господарське правопорушення як підстава для застосування господарської відповідальності.....	5
1.1. Поняття та види господарсько-правової відповідальності.....	5
1.2. Функції та види господарсько-правової відповідальності.....	7
Розділ 2. Дослідження основних підстав господарської правової відповідальності.....	14
2.1. Принципи, межі та строки застосування господарсько-правової відповідальності.....	14
2.2. Характеристика, зміст та ознаки господарського правопорушення як підстави господарсько-правової відповідальності.....	19
Розділ 3. Штрафні та оперативно-господарські санкції за порушення господарських зобов'язань.....	24
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	31

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання підстав господарсько-правової відповідальності недостатньо висвітлено вітчизняною наукою. Це пов'язано, передусім, із довгими роками невизнання господарської відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності. Ситуація змінилася лише з набранням у 2004 р. чинності Господарським кодексом України, де і було вперше на законодавчому рівні закріплено господарську відповідальність та, зокрема, підстави її настання. Недосконалість цієї норми зумовила численні наукові пошуки у цій проблематиці. Зокрема, постали такі проблемні питання: відсутність законодавчо закріпленого терміна господарського правопорушення та його складу; відсутність вичерпного переліку підстав господарської відповідальності тощо.

Підстави господарсько-правової відповідальності, з нашого погляду, можна розглядати у двох аспектах - у широкому та вузькому розумінні.

Під підставами господарської відповідальності розуміють ті основні умови, за наявності яких вона настає. Законодавством передбачено (ст. 218 Господарського кодексу України), що господарська відповідальність - це вчинене учасником господарських відносин правопорушення у сфері господарювання.

Розглядаючи підстави господарсько-правової відповідальності у широкому сенсі, варто відзначити два сформовані у теорії господарського права погляди. Відповідно до концепції В. С. Щербини, є дві підстави господарсько-правової відповідальності: юридична і фактична.

Під юридичною підставою розуміють правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір відповідальності, а саме: закон і договір. Фактичною підставою автор пропонує вважати життєві ситуації, що характеризуються законом або договором як неправомірні, тобто - господарське правопорушення.

З іншого боку, Л. А. Жук пропонує віднести до підстав господарсько-правової відповідальності такі категорії. Перша - нормативна, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин. Другою правовою підставою є господарська правосуб'єктність правопорушника (боржника) і потерпілого (кредитора). Сторонами правовідносин щодо застосування відповідальності цього виду можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи незалежно від форми власності майна, організаційно-правових форм, тобто особи, які мають право звертатися до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів. Третя підстава - юридико-фактична, це протиправні дії або бездіяльність особи - господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи (кредитора) чи заважають їх реалізації.

Метою курсової роботи є дослідження основних підстав господарсько-правової відповідальності.

Завдання дослідження:

- визначити поняття відповідальності в господарському праві;
- охарактеризувати функції та види господарсько-правової відповідальності ;
- прослідкувати підстави господарсько-правової відповідальності;
- проаналізувати принципи, межі та строки застосування господарсько-правової відповідальності;
- описати штрафні та оперативно-господарські санкції за порушення господарських зобов'язань.

Об'єкт дослідження: відповідальність в господарському праві.

Предмет дослідження: підстави господарсько-правової відповідальності.

РОЗДІЛ 1. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та види господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність – це різновидність юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань суб'єктами господарської діяльності. Відповідальність у господарському праві має особливий предмет регулювання - господарські правопорушення. Господарське правопорушення - це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає нормам господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушуючи суб'єктивні права іншого учасника відносин або третіх осіб.

Господарські правопорушення класифікуються на договірні і позадоговірні[5].

В свою чергу договірні правопорушення поділяються на:

а) - правопорушення на стадії виникнення договорів, порушення термінів укладання, процедури врегулювання розбіжностей, укладання договорів, які суперечать вимогам закону;

б) - порушення строків виконання договорів та ін. господарських договорів та ін. господарських зобов'язань щодо поставки продукції, перевезення вантажів, виконання робіт;

в) - порушення господарських зобов'язань щодо якості поставленої продукції;

г) порушення державної дисципліни цін, пов'язаних з виконанням договорів;

д) - порушення у сфері кредитно-розрахункових відносин, пов'язаних з виконанням господарських договорів;

е) - порушення господарських зобов'язань щодо перевезення вантажів.

Предметом господарсько-правової відповідальності є також позадоговірні порушення:

- а) - порушення антимонопольного законодавства;
- б) - порушення податкової дисципліни;
- в) - заподіяння суб'єктам господарювання шкоди підприємствам, установам, організаціям.

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки:

- юридичність. Така відповідальність являє собою дію (вплив) кредитора (потерпілого) на правопорушника безпосередньо або за допомогою господарського суду (суду, третейського суду). Юридична природа такої відповідальності полягає у негативній оцінці поведінки правопорушника з боку держави і в прямій вимозі або санкції закону застосувати до нього заходи матеріального впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені тощо. Загальним принципом цієї відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування майнових санкцій.

- Матеріальність. Вона застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. Господарюючі суб'єкти як організації можуть нести лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, недержання належних сум, зменшення майна внаслідок відшкодування збитків і т. ін.). Закон "Про підприємства в Україні" закріплює принцип повної матеріальної відповідальності господарюючих суб'єктів аж до банкрутства. Стаття 24 зазначеного закону передбачає, що "підприємство несе повну відповідальність за додержання кредитних договорів і розрахункової дисципліни. Підприємство, яке не виконує своїх зобов'язань по розрахунках, може бути оголошено арбітражним судом банкрутом у порядку, встановленому Законом України "Про відновлення

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом". Таким чином, найвищою економічною санкцією згідно із законодавством можна вважати оголошення судом господарюючого суб'єкта-боржника банкрутом.

- **Протиправність.** Господарсько-правова відповідальність застосовується лише у випадку наявного правопорушення, тобто на такій юридичній підставі, як об'єктивні протиправні дії чи бездіяльність правопорушника, і загалом базується на презумпції його вини.

- **Стимулюючість.** У функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах).

1.2. Функції та види господарсько-правової відповідальності

Функції господарсько-правової відповідальності визначаються як сукупність дій щодо застосування до правопорушника у сфері господарювання передбачених законом чи договором санкцій, а також правових наслідків такого застосування[9].

Основними функціями господарсько-правової відповідальності є:

- Стимулююча.

Господарсько-правова відповідальність, яка полягає в застосуванні до правопорушника економічних (майнових) санкцій, передбачає спонукання (негативне стимулювання) його і до припинення правопорушення, і до реального виконання зобов'язання. Стимулювання є негативним у тому розумінні, що особа, яка вчинила господарське правопорушення, несе певні майнові витрати внаслідок застосування до неї економічних санкцій. Ця функція притаманна практично всім видам санкцій, передбачених або санкціонованих нормами господарського права. Вона має на меті, насамперед, вдовольнити економічний інтерес потерпшого суб'єкта шляхом стимулювання (економічного, майнового) правопорушника до правомірних

дій. Є тут і суспільний інтерес. Реальне виконання господарських зобов'язань підприємствами і організаціями означає нормальне задоволення суспільних потреб у продукції, роботах, послугах.

- Штрафна.

Відповідальність суб'єктів господарських правовідносин є однією з форм юридичної відповідальності. Вона викликається протиправною поведінкою (господарським правопорушенням, невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань) правопорушника. В такому розумінні господарсько-правова відповідальність є ретроспективною, тобто реакцією на вже скоєні протиправні дії (бездіяльність) у вигляді саме відповідальності як покарання правопорушника економічними санкціями. Загалом штрафна функція покладена на такі види господарсько-правових санкцій, як неустойка, штраф, пеня (так звані штрафні санкції).

- Попередження правопорушень.

Суть цієї функції полягає в тому, що завдяки застосуванню відповідальності не тільки усувається факт господарського правопорушення, а й застосовуються (господарським судом чи судом загальної юрисдикції) правові заходи, спрямовані на усунення його причин та умов. Як попереджувальний засіб господарсько-правова відповідальність найбільш ефективна в тих випадках, коли має місце матеріально-правовий зв'язок відповідальності господарюючого суб'єкта з матеріальною відповідальністю його працівників, передбаченою трудовим правом. Відшкодування господарюючим суб'єктом збитків, сплата неустойки, штрафу чи пені — це так звані невиробничі витрати, які відносяться на прибуток підприємств та організацій. Отже, від недобросовісних (неправомірних) дій окремих осіб майнові втрати несуть трудові колективи. На сьогодні важливого значення набуває персоніфікації матеріальної відповідальності господарюючих суб'єктів, застосування майнових заходів згідно з нормами трудового права до працівників, винних у застосуванні санкцій до господарюючого суб'єкта.

- Компенсаційна.

Сутність компенсаційної (відновної) функції господарсько-правової відповідальності полягає у відновленні порушеного правопорушенням майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, стягуваних з порушника[13].

У договірних та інших зобов'язаннях кредитор завжди ризикує своїм майновим становищем внаслідок порушення зобов'язання боржником. Тому правові системи цивілізованих країн відпрацювали і мають у своєму арсеналі засоби правового захисту, які знаходяться у потерпілої сторони зобов'язання. Ці засоби ґрунтуються на так званому праві справедливості і застосовуються або безпосередньо потерпілою стороною, або правозастосовочним органом. Найбільш юридичне універсальним і дієвим засобом правового захисту потерпілої сторони зобов'язання, яке застосовується традиційно "по праву справедливості", є відшкодування збитків. Суть цього методу полягає в тому, що кожне порушення договору чи іншого зобов'язання дає потерпілій стороні право на відшкодування збитків, які вона зазнала. Так, ст. 203 Цивільного кодексу називається "Обов'язок боржника відшкодувати збитки". Термін "відшкодувати" якраз і вказує на те, що дана форма відповідальності виконує компенсаційну (вщшкодовувальну) функцію.

Таку ж функцію законодавець покладає і на так звану залікову неустойку. Відповідно до ч. 1 ст. 204 Цивільного кодексу, якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлена неустойка (штраф, пеня), то збитки відшкодовуються в частині, не покритій неустойкою (штрафом, пенею).

· Інформаційна.

Факт пред'явлення претензії, позову, стягнення збитків чи неустойки — це інформація про неблагополучний стан, наявні хиби у господарській діяльності суб'єкта. Крім того, це й інформація про необхідність вжиття відповідних заходів щодо поліпшення справ, наведення порядку на підприємстві, в організації.

Відповідальність можна визначити, як граничну величину майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосовувати до нього кредитор, господарський суд чи суд загальної юрисдикції.

Основними формами господарсько-правової відповідальності є:

- Економічна – це негативний економічний вплив на правопорушника з метою стимулювання його до виконання взятих зобов'язань.
- Майнова – це вплив на правопорушника шляхом безпосереднього застосування майнових санкцій.

Види господарсько-правової відповідальності розрізняються залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці правопорушення. За цим критерієм в теорії права розрізняються наступні види господарсько-правової відповідальності:

- Відшкодування збитків – відповідальність юридичної підставою якої є застосування у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником він зобов'язаний відшкодувати кредиторів завдані цим збитки, що передбачено ст. 203 Цивільного кодексу України. Збитки не є майновою санкцією заздалегідь визначеного розміру. Саме в цьому полягає універсальність їхнього застосування. Проте труднощі в обрахуванні їхнього розміру зумовлюють складність застосування зазначеної санкції.

Відшкодування збитків як майнова санкція застосовується:

- у відносинах купівлі-продажу між господарюючими суб'єктами. Так, продавець зобов'язаний повідомити покупця про всі права третіх осіб на продану річ: право орендаря, право застави тощо. Невиконання цього правила дає право покупцеві на розірвання договору і відшкодування збитків (ст. 229 ЦК). Якщо продавець продав річ, але на порушення договору не передає її покупцеві, останній має право вимагати передачі проданої речі і відшкодування збитків, викликаних простроченням виконання (ст. 231 ЦК), або відмовитися від договору і вимагати відшкодування збитків. Подібні права має продавець у разі відмови покупця прийняти продану річ або

заплатити за неї встановлену ціну (ст. 232 ЦК). Якщо продана річ неналежної якості, покупець як один з альтернативних варіантів може вимагати

- у відносинах поставки постачальник відшкодовує покупцеві збитки, завдані поставкою продукції неналежної якості або некомплектної (ч. 2 ст. 253 ЦК);

- відповідно до умов договору підряду на капітальне будівництво відповідальна за невиконання або неналежне виконання обов'язків сторона сплачує встановлену неустойку (пеню), а також відшкодовує збитки в сумі, не покритій неустойкою (ч. 1 ст. 356 ЦК);

- у перевезеннях вантажів вантажовідправник і вантажоодержувач зобов'язані відшкодувати перевізникові збитки, завдані з їх вини внаслідок перевантаження транспортних засобів, пошкодження рухомого складу при навантаженні або розвантаженні, неправильних навантаження, пакування, кріплення вантажу;

- у випадках господарських деліктів (заподіяння шкоди) збитки відшкодовуються господарюючими суб'єктами відповідно до ст. 440—442, 450—453 ЦК.

- Штрафні санкції. Штрафна господарсько-правова відповідальність відрізняється від відшкодування збитків насамперед тим, що вона виконує каральну або дисциплінуючу функцію. Господарське законодавство встановлює штрафну відповідальність до тих видів господарських правопорушень, за вчинення яких до суб'єктів господарських відносин доцільно застосовувати штрафні санкції. Розмір цієї відповідальності залежить від ступеня серйозності господарського правопорушення, а не від суми завданого кредитором збитку[8].

Штрафна відповідальність застосовується згідно із законодавством у вигляді штрафних економічних санкцій, що встановлені нормативними актами, що регулюють окремі види господарських відносин (положення про поставки продукції і товарів, транспортні кодекси і статути та ін.). Згідно із ст. 179 Цивільного кодексу штрафом визнається визначена законом або

договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторів в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання.

Закон розрізняє три види штрафних економічних санкцій

- штраф. Його розмір як економічної санкції регулюється законодавством трьома способами:

- штраф у твердій сумі. Прикладом цього виду штрафу є штрафи, які сплачують перевізник і відправник за невиконання плану вантажних перевезень (ст. 359 ЦК), їх розміри визначають транспортні статuti і кодекси окремо стосовно кожного виду транспорту;

- штраф у процентному відношенні до суми всього зобов'язання або невиконаної частини зобов'язання. Його прикладом є поставлена продукція не відповідає за якістю стандартам чи умовам договору, постачальник сплачує покупцеві штраф у розмірі 20 % вартості продукції неналежної якості;

- штраф у кратному розмірі до вартості того предмета, який захищається штрафом. Застосовується, як правило, за пошкодження вагонів або контейнерів відправником чи одержувачем вантажу під час навантаження або розвантаження вантажів їхніми засобами ці суб'єкти сплачують залізниці штраф у розмірі п'ятикратної вартості пошкодженого майна.

- Неустойка. Це різновид штрафної економічної санкції, розмір якої визначається законом або договором у процентному відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання. Вона застосовується, в основному, як штрафна санкція в разі прострочення виконання майнових зобов'язань (поставка, купівля-продаж, міна тощо). Розмір неустойки за прострочення виконання зобов'язань не залежить від терміну прострочення виконання. Так, за прострочення або недопоставку продукції поставщик сплачує покупцеві неустойку в розмірі 8 відсотків вартості непоставленої у строк продукції за кожною окремою позицією номенклатури.

· Пеня. Вона застосовується в основному в разі прострочення виконання грошових зобов'язань суб'єктами господарської діяльності. Особливістю пені є те, що вона встановлюється у процентному відношенні до простроченої суми, причому за кожний день прострочення, доки зобов'язання не буде виконане (ст. 214 ЦК). Залежністю суми пені від кількості днів прострочення виконання вона відрізняється від неустойки як санкції за господарське правопорушення.

· Оперативно-господарські санкції. Це передбачені законодавством або договором засоби оперативного впливу на правопорушника, спрямовані на попередження господарського правопорушення чи зменшення його шкідливих наслідків. Вони застосовуються безпосередньо самими суб'єктами господарських правовідносин в оперативному порядку. За своєю спрямованістю оперативно-господарські санкції поділяються на два види:

1. Санкції, спрямовані на одностороннє припинення правовідносин в інтересах сторони, чиї права порушено. Такі санкції можуть виражатися у вигляді односторонньої повної чи часткової відмови від виконання договору, а також у відмові від прийняття виконання та від зустрічного виконання.

2. Санкцій спрямовані на зміну правовідносин. Найбільш поширеним на практиці видом таких санкцій є переведення несправного платника на акредитивну форму розрахунків чи на попередню оплату продукції.

· Оцінні санкції. До цього виду належать економічні санкції, що впливають на розмір фондів матеріального заохочення державних підприємств. Зокрема, фонди матеріального заохочення державних підприємств зменшуються внаслідок: виготовлення продукції з відхиленням від стандартів, технічних умов; повернення покупцем підприємству-виробнику недоброякісної продукції; порушення підприємством державної дисципліни цін тощо.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПІДСТАВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Принципи, межі та строки застосування господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність базується на визначених ГК України (ч. 3 ст. 216) принципах, згідно з якими:

— потерпіла сторона має право та відшкодування збитків, незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

— сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

— у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

За загальним правилом порушник має компенсувати негативні наслідки своєї неправомірної поведінки. Відповідно до ГК України (ч. 1 ст. 219) за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому та праві власності або закріпленим за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами вищої юридичної сили[6].

Законом можуть встановлюватися межі господарсько-правової відповідальності (що має на меті захист майнових інтересів учасників господарських правовідносин) або навпаки - розмір встановлених законом

санкцій безпосередньо не пов'язується з розміром збитків (шкоди), завданих неправомірною поведінкою учасника господарських правовідносин (що зумовлено необхідністю захисту публічних інтересів у разі, якщо конкретний розмір завданої шкоди встановити неможливо чи наслідки неправомірної поведінки можуть настати в майбутньому).

Межі господарсько-правової відповідальності, а також випадки зменшення розміру та звільнення від відповідальності встановлюються ГК, ЦК, іншими законами.

Якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) другої сторони зобов'язання, суд відповідно до ч. 3 ст. 219 ГК України має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача під відповідальності.

Крім того, за певних обставин сторона господарського зобов'язання може звільнитися під відповідальності навіть за наявності значних негативних наслідків від невиконання нею своїх зобов'язань. Такі обставини передбачаються:

законом (підставами звільнення від відповідальності, згідно зі ст. 617 ЦК, є випадок і непереборна сила, а згідно з ч. 2 ст. 218 ГК - непереборна сила);

договором (відповідно до ч. 4 ст. 219 ГК України сторони зобов'язання можуть передбачити в договорі певні обставини, які через свій надзвичайний характер є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких (форс-мажорних) обставин).

Особливості має відповідальність, якщо невиконання зобов'язання однією стороною було викликано порушенням з боку іншої сторони. Це стосується випадків прострочення виконання, передбачених статтями 220 і 221 ГК України.

Так, у разі прострочення з боку боржника для останнього настають такі негативні наслідки: а) відповідальність перед кредитором (кредиторами) за

збитки, завдані простроченням, і за неможливість виконання, що випадково виникла після прострочення; б) у кредитора виникає право відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків, якщо внаслідок прострочення боржника виконання втратило інтерес для кредитора. Проте боржник не вважається таким, що прострочив виконання зобов'язання, поки воно не може бути виконано внаслідок прострочення кредитора.

Кредитор вважається таким, що прострочив виконання господарського зобов'язання, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не виконав дій, що передбачені законом, іншими правовими актами, або впливають із змісту зобов'язання, до вчинення яких боржник не міг виконати свого зобов'язання перед кредитором.

Прострочення з боку кредитора тягне для нього такі наслідки: а) у боржника виникає право вимагати від кредитора відшкодування завданих простроченням збитків, якщо кредитор не доведе, що прострочення не спричинено умисно або через необережність його самого або тих осіб, та яких за законом чи дорученням кредитора було покладено прийняття виконання (проте після закінчення прострочення кредитора боржник відповідає за виконання на загальних підставах); б) у разі якщо кредитор не виконав дій, необхідних для виконання боржником своїх зобов'язань, за погодженням сторін допускається відстрочення виконання та строк прострочення кредитора.

Господарсько-правові санкції застосовуються до порушника протягом встановлених законом строків:

— строків позовної давності, передбачених ЦК (глава 19) та ГК (ч. 8 ст. 269, частини 2 і б ст. 315, ч. 3 ст. 322, ч. 5 ст. 324) - у разі застосування судового (претензійно-позовного) порядку;

— спеціальних строків, що встановлюються ГК та/або спеціальними законами у разі застосування адміністративно-господарських санкцій (ст. 250

ГК України), заходів відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства[10].

Ст. 222 ГК України передбачається досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності, відповідно до якого:

— учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду;

— у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа - учасник господарських відносин, чий права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів оправи (якщо інше не встановлено законом) надіслати йому рекомендованим чи цінним листом (або вручити під розписку) підписану повноважною особою претензією із зазначенням передбачених законом відомостей (реквізитів), а саме:

— повного найменування і поштових реквізитів заявника претензії та особи (осіб), якій претензія пред'являється;

— дати пред'явлення і номеру претензії;

— обставин, та підставі яких пред'явлено претензію;

— доказів, що підтверджують ці обставини;

— вимог заявника з посиланням та нормативні акти;

— суми претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці;

— платіжні реквізити заявника претензії;

— переліку документів, що додаються до претензії.

VIII. Порядок застосування залежно від виду та форми господарсько-правової відповідальності - а) судовий або претензійно-половинні (ст. 222 ГК України). б) безпосередньо кредитором в оперативному порядку (ст. 235 ГК України), в) спеціальний - уповноваженими органами (ст. 238 ГК України)

VII. Змістом господарсько-правової відповідальності є заходи впливу (санкції) - майнової та/або організаційної спрямованості, що відбиваються на економічних інтересах порушника

VI. Спрямованість господарсько - правової відповідальності переважно на майнову базу порушника і ліпне в окремих випадках - на особу порушника (примусова реорганізація та примусова ліквідація

V. Суб'єктами ГПВ є учасники господарських правовідносин (суб'єкти господарювання, суб'єкти організаційно-господарських повноважень, засновника та учасники господарських організацій та ін.)

IV. Презумпція вини порушника та особливість визначення впни

III. Фактичні підстави - господарське правопорушення, склад об'єктивної сторони якого залежить від форми відповідальності: відшкодування збитків (3 елементи: протиправна поведінка, негативні її наслідки/збитки, причинний зв'язок між ними), в решті випадків - зазвичай лише протиправна поведінка

II. Юридична підстава ГПВ - акти господарського законодавства та господарські договори

I. Сфера застосування ГПВ - господарські правовідносини (господарсько-майнові та/або господарсько-організаційні).

Претензія має бути розглянута з дотриманням таких вимог:

а) протягом місячного терміну з дня її одержання, якщо інший строк не встановлено законом;

б) обгрунтовані вимоги заявника одержувач претензії зобов'язаний задовольнити;

п) при розгляді претензії сторони у разі необхідності повинні звірити розрахунки, провести експертизу або вчинити інші дії для забезпечення досудового врегулювання спору;

г) про результати розгляду претензії заявник має бути повідомлений письмово; при цьому відповідь та претензію підписується повноважною

особою або представником одержувача претензії та надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом, або вручається йому під розписку.

У разі порушення встановлених строків розгляду претензії або залишення її без відповіді суд при вирішенні господарського спору стягує в доход держави з винної особи штраф у розмірі, встановленому законом.

2.2. Характеристика, зміст та ознаки господарського правопорушення як підстави господарсько-правової відповідальності

Більшість учасників господарських правовідносин заінтересована в правомірній поведінці - як власній, так і своїх контрагентів (партнерів)[15]. Це відповідає і моральним засадам суспільства, і прагматичному ставленню до будь-якої справи, адже застосування будь-якої юридичної (в т. ч. господарсько-правової) відповідальності тягне для правопорушника негативні наслідки. Проте відсутність правопорушень - це ідеальний, а не реальний стан суспільного (в т. ч. економічного) життя. Причини різні:

— низька правосвідомість частини учасників господарського життя, зумовлена нерідко відсутністю правових знань і навичок захисту власних інтересів;

— наявність вад у чинному законодавстві (колізій, прогалин, застарілих норм, нестабільності), що, як наслідок, не забезпечує адекватного сучасному стану економічних відносин правового регулювання;

— прийняття необґрунтованих нормативно-правових актів без відповідного прогнозування результатів їх застосування та збалансованого врахування найбільш типових інтересів основних учасників господарського життя;

— неправомірна поведінка (в т. ч. зловживання своїм становищем) посадових осіб уповноважених державних органів (податкових, контролюючих тощо) та органів місцевого самоврядування щодо учасників

господарського життя, які змушені застосовувати самозахист, нерідко при цьому порушуючи його межі;

— нестабільність господарського життя, особливо поява в ньому непередбачуваних явищ (у т. ч. різкі зміни в правовому регулюванні);
безпечність, некомпетентність частини учасників господарського життя, в результаті чого приймаються рішення (зобов'язання), укладаються договори, заздалегідь приречені на невдачу;

— та інші чинники.

Відтак правопорушення у сфері господарювання - це звичайне (хоча і небажане) явище. Часом наявність типових правопорушень у певних сферах господарського життя свідчить про негаразди в правовому регулюванні та/або правозастосовній діяльності уповноважених органів держави і відповідно - спонукає до оптимізації державного втручання в економіку країни.

Втім, правопорушення має здебільшого деструктивний вплив і на економіку в цілому, і на майновий стан учасників господарського життя. Одним з найбільш ефективних (за сучасного стану: економіки, правосвідомості учасників господарського життя, державного регулювання економічних процесів, ролі громадських організацій в економічному житті) засобів дотримання господарського правопорядку є відповідальність за господарські правопорушення.

У сфері господарювання застосовується специфічний вид юридичної відповідальності, що іменується господарсько-правовою відповідальністю чи господарсько-правовими санкціями.

Господарсько-правовій відповідальності притаманні як загальні (родові, характерні для будь-якої юридичної відповідальності), так і специфічні (видові) риси.

До родових ознак слід віднести:

— юридична підстава - закон (проте не в усіх випадках);

- фактична підстава застосування господарсько-правової відповідальності - правопорушення;
- зміст - негативні наслідки, що зазнає порушник (застосовуються до порушника);
- можливість застосування державного примусу для покладення на порушника господарсько-правової відповідальності.

Водночас зазначені риси юридичної відповідальності в господарських правовідносинах проявляються специфічно.

Так, юридичною підставою господарсько-правової відповідальності може бути не лише закон (нормативно-правовий акт уповноважених органів держави), а й укладений з дотриманням вимог закону договір (ч. 1 ст. 216 ГК України), в т. ч. засновницький - як установчий документ.

Система актів законодавства, що передбачають випадки застосування відповідальності у господарських відносинах, вид, форму та розмір санкцій, що застосовуються до порушника, містить нормативно-правові акти різної юридичної сили:

Правопорушення як фактична підстава юридичної відповідальності в господарському праві також має свої особливості. Відомо, що класичним складом правопорушення є сукупність чотирьох елементів: протиправної поведінки; негативних наслідків такої поведінки; причинного зв'язку між протиправною поведінкою та настанням негативних наслідків; вини порушника. Проте в господарському праві наявність всіх чотирьох елементів є необхідною для застосування, як правило, однієї форми відповідальності - відшкодування збитків. В інших випадках досить наявності лише протиправної поведінки, а у разі застосування штрафних санкцій — ще й вини. Відповідно до ГК України (ч. 2 ст. 218) закріплюється принцип презумпції вини: учасник господарських відносин повинен нести відповідальність за порушення встановлених законом або договором зобов'язань, якщо не доведе, що (1) ним вжито всіх необхідних заходів для

недопущення господарського правопорушення або (2) належне виконання договірних зобов'язань виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили (незвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності).

Сама протиправна поведінка як основний елемент складу господарського правопорушення може виражатися у конкретному факті (недостача поставленої продукції) або в такому, що визнається законом негативним, загальному результаті господарської діяльності (порушення ліцензійних умов, перевищення лімітів природокористування, наприклад).

Господарсько-правова відповідальність, як і будь-яка інша юридична відповідальність, забезпечується державним примусом. Однак цей примус може проявлятися по-різному: явно (винесення господарським судом рішення про стягнення з порушника договірних зобов'язань штрафних санкцій та/або збитків) або приховано (відмова кредитора прийняти та оплатити продукцію неналежного асортименту; відмова від пролонгації договору на новий термін з огляду на порушення іншою стороною договірних зобов'язань протягом строку дії договору)[5].

Характерними (видовими) ознаками господарсько-правової відповідальності є:

— сфера застосування - господарські правовідносини (господарсько-майнові та/або господарсько-організаційні);

— юридична підстава - акти господарського законодавства та господарські договори;

— фактичні підстави - господарське правопорушення, склад якого залежить від виду (форми) господарсько-правової відповідальності;

— презумпція вини порушника та особливість визначення вини (про що мова йтиме далі);

— суб'єктами господарсько-правової відповідальності є учасники господарських правовідносин (суб'єкти господарювання, суб'єкти

господарсько-організаційних повноважень, засновники та учасники господарських організацій, власники майна суб'єктів господарювання;

— контрагенти суб'єктів господарювання за господарськи ми договорами);

— спрямованість господарсько-правової відповідальності переважно на майнову базу порушника і лише в окремих випадках - на особу порушника (примусова реорганізація та примусова ліквідація);

— змістом господарсько-правової відповідальності є заходи впливу (санкції) - майнової (відшкодування збитків, штрафні санкції, конфіскація) та/або організаційної (призупинення дії або анулювання ліцензій, скасування відомостей державної реєстрації, примусова реорганізація та ін.) спрямованості, що відбиваються на економічних інтересах порушника;

— порядок застосування - залежно від виду та форми господарсько-правової відповідальності: а) судовий або претензійно-позовний (статті 222-223 ГК України), б) безпосередньо кредитором в оперативному порядку (статті 235-237 ГК України), в) спеціальний -уповноваженими органами - ст. 238 ГК України).

Господарсько-правова відповідальність - це майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення.

РОЗДІЛ 3. ШТРАФНІ ТА ОПЕРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Законом щодо окремих видів зобов'язань може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається[11].

У разі якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язане з виконанням державного контракту, або виконання зобов'язання фінансується за рахунок Державного бюджету України чи за рахунок державного кредиту, штрафні санкції застосовуються, якщо інше не передбачено законом чи договором, у таких розмірах:

- за порушення умов зобов'язання щодо якості (комплектності) товарів (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі двадцяти відсотків вартості неякісних (некомплектних) товарів (робіт, послуг);
- за порушення строків виконання зобов'язання стягується пеня у розмірі 0,1 відсотка вартості товарів (робіт, послуг), з яких допущено прострочення виконання за кожний день прострочення, а за прострочення понад тридцять днів додатково стягується штраф у розмірі семи відсотків вказаної вартості.

У разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в розмірі, передбаченому договором. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або у певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від

ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

У разі недосягнення згоди між сторонами щодо встановлення та розміру штрафних санкцій за порушення зобов'язання спір може бути вирішений в судовому порядку за заявою заінтересованої сторони.

Штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку України, за увесь час користування чужими коштами, якщо інший розмір відсотків не передбачено законом або договором.

Розмір штрафних санкцій, що застосовуються у внутрішньогосподарських відносинах за порушення зобов'язань, визначається відповідним суб'єктом господарювання - господарською організацією.

Якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями.

Законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли:

- допускається стягнення тільки штрафних санкцій;
- збитки можуть бути стягнуті у повній сумі понад штрафні санкції;
- за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції.

Вимогу щодо сплати штрафних санкцій за господарське правопорушення може заявити учасник господарських відносин, права чи законні інтереси якого порушено, а у випадках, передбачених законом, - уповноважений орган, наділений господарською компетенцією.

Відсотки за неправомірне користування чужими коштами справляються по день сплати суми цих коштів кредитору, якщо законом або договором не встановлено для нарахування відсотків інший строк.

За грошовим зобов'язанням боржник не повинен платити відсотки за час прострочення кредитора.

Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

У випадках, передбачених законом, штрафні санкції за порушення господарських зобов'язань стягуються судом у доход держави.

У разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу.

Якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій.

Сплата штрафних санкцій за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі[19].

За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися оперативно-господарські санкції - заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку.

До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором.

Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це - у разі порушення зобов'язання другою стороною; відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони; відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);

3) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Перелік оперативно-господарських санкцій, встановлений у частині першій цієї статті, не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання другою стороною. Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання.

Порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором. У разі незгоди з застосуванням оперативно-господарської санкції заінтересована сторона

може звернутися до суду з заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням.

Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши курсову роботу, ми зробили висновки, що основними підставами господарсько-правової відповідальності є:

1. Правова. Це сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин.
2. Господарська правосуб'єктність правопорушника і потерпілого.
3. Юридично-фактична. Це протиправні дія або бездіяльність особи — господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи чи заважають їх реалізації.

Натомість, з нашого погляду, необхідно ввести процесуальну підставу. Враховуючи таку особливість господарської відповідальності, як можливість її реалізації без втручання державних або судових органів, доцільним буде залучити до необхідних підстав обов'язкову наявність процесуальних норм, які б передбачали процедуру реалізації господарсько-правової відповідальності. Отже, на наш погляд, можна запропонувати такий перелік підстав господарської відповідальності.

Нормативні підстави - це наявні нормативно-правові акти або передбачені ними договори, які є законною основою для існування господарських відносин взагалі та господарської відповідальності зокрема.

Процесуальні підстави - це передбачені законом або договором положення, які містять процесуальний порядок реалізації господарської відповідальності.

Фактичні підстави - це життєві обставини, які відповідно до закону або договору мають неправомірний характер, які власне і становлять у своїй сукупності зміст господарського правопорушення.

Наступний крок - доцільно проаналізувати поняття господарського правопорушення, яке на сьогодні жодним чином не закріплене на законодавчому рівні, що створює додаткові проблеми при кваліфікації його

на практиці. Тому вважаємо за необхідне запропонувати свою дефініцію цього поняття на основі сучасних теоретичних досягнень.

Серед ключових ознак неважко помітити такі риси: неправомірний характер, вина та деліктоздатність особи правопорушника, становить суспільну шкоду або небезпеку, виражається у протиправності діяння.

Для чіткого тлумачення терміну «господарське правопорушення» варто виокремити такі характерні ознаки: нормативно передбачене порушення господарського зобов'язання однією зі сторін; наявність шкоди, що може бути виражена у грошовому еквіваленті; відсутність вини як обов'язкового фактору. При цьому необхідно розмежовувати поняття господарського правопорушення, яке передбачає господарську відповідальність, і правопорушення у сфері господарської діяльності (злочин), що спричиняє кримінальну відповідальність.

З нашого погляду, дефініцію господарського правопорушення має бути закріплено на законодавчому рівні. Це полегшить практичне застосування господарської відповідальності та допоможе уникнути використання «подвійних стандартів» під час ідентифікації господарських правопорушень. Питання складу господарського правопорушення не є однозначним і залежить від форми господарської відповідальності. Розрізняють повний і обмежений склад.

Отже, враховуючи викладені вище обставини, доходимо таких висновків. Серед підстав господарсько-правової відповідальності можна виокремити нормативні, процесуальні та фактичні підстави. На нашу думку, доцільно було б закріпити його на законодавчому рівні. Господарське правопорушення складається з таких елементів: протиправна поведінка, наявність негативних наслідків у вигляді збитків, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і збитками, вина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96 – Зі змінами та доповненнями від 22.02.2014.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV редакція від 01.01.2014.
3. Інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 10.05.2016 р. Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм чинного законодавства // www.rada.kiev.ua
4. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учебное пособие. – Х., 2002. – 255 с.
5. Васильев С.А. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. – Х., 2002. – 367 с.
6. Вирішення господарських спорів. Застосування норм матеріального права в роз'ясненнях і листах Вищого господарського суду України. Укл. В.Е. Беяневич. / За заг. Ред. Д.М. Притики – К.: Юстініан, 2002. – 640 с.
7. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. - К.: Атіка, 2005. - 624с
8. Войнич Л. Й. Сутність особистих селянських господарств // Інноваційна економіка: Науковий журнал. — 2011. — № 22.
9. Господарське право: Підручник. Щербина В. С — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2005
10. Саніахметова Н.О. Господарське право України: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. Н.О.Саніахметової. — Х.: «Одіссей»,2005. — 912 с.
11. Савчук В.С Зайцев Ю.К., Малий І.Й., мельник О.М.; Трансформаційна економіка: Навч. посібник для студ. вищ.навч. закладів— К.: КНЕУ, 2009 – 612 с.
12. Селіванов В. Правові передумови політики державної підтримки підприємництва в Україні//Право України. – 2010. - № 10. - С. 11.

13. Смоленська О.Ю. Фінансовий ринок: Навч. посібник для студ. вищ.навч. закладів/ – К.: Центр навч. л-ри, 2008. – 384 с.
14. Смолін І.В. Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку// Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 21-23 травня 2009 р. Відп. ред – К.: КНТЕУ, 2008 – 364 с.
15. Шевчук О.Р.Поняття та правова природа фінансових послуг/ О.Р. Шевчук//. – Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 5 (197)– С. 29 – 32
16. Шевчук О.Р. Ринок фінансових послуг як об'єкт наукового дослідження фінансово-правової науки/ О.Р. Шевчук//. – Адвокат. – 2012. – №10(121). – С. 29 –32
17. Шевчук О.Р., Ментух Н.Ф. Фінансово–правові засади діяльності Національного банку України у сфері стабілізації грошово–кредитного та валютного ринків України. // О.Р. Шевчук, Ментух Н.Ф.//. – Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – 2012. – №30. – Т.2. – С. 29 –32
15. Соціальна політика на етапі реформування суспільства // Вісник КНТЕУ. – 2010. - № 2.
16. Україна у цифрах у 2017 році. Статистичний щорічник – 2017. – Київ. – с.73
17. Царик Л.П., Чернюк Г.В. АПК: методи оцінки й аналізу. — Т., 2009. — с.157
18. Черепніна О.І. Взаємозумовленість трансформаційних процесів і розвитку світового господарства.// Актуальні проблеми економіки. - 2011. - №1(31). - С.92-99.
19. Шеремет О. Господарське законодавство: формування та зарубіжний досвід // Господарське право. – 2015. - № 4. – С. 41-46.